

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 32:123.:342.727/729

Климчук В. Й.

ПОЛІТИЧНІ СВОБОДИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДИЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті стверджується, що проблеми глобалізації пов'язані передусім зі зміною просторових, часових і структурно-логічних зв'язків, у котрих перебуває людина. Глобалізацію характеризують не лише як тенденцію, що проєктується на майбутнє, а й як реальний факт сьогодення, ознаку нової фази цивілізаційного процесу, що неухильно настає. Важливою координатою глобалізаційних змін є нове наповнення змісту людської свободи, права соціальних зв'язків, тобто загалом нове у процесах самовизначення особи, передовсім зумовлене суттєвими змінами у техніко-технологічних системах і більшою уніфікованістю способів утвердження людської свободи. У процесі глобалізації та інтегрування України в світову спільноту відбувається інкорпорація юридичних, політичних, соціально-культурних і духовних цінностей, які розширюють і зміцнюють інститути політичних свобод. Одночасно простором утвердження політичних свобод стають не винятково вектори політики (інституції, відносини, сфера прийняття політичних рішень, політична діяльність, межі дії політики і под.), а й вектори економіки, культури, соціальної комунікації. Проведений аналіз дав підстави констатувати, що в епоху глобалізації існує необхідність формування істинно гуманістичних цінностей, вироблення привабливого соціального ідеалу, який має містити в собі ідею нерозривного зв'язку свободи і відповідальності особистості. При цьому свободу потрібно розуміти як взаємодію гармонійно розвинутого суспільства, в якому враховано інтереси всіх його громадян.

Ключові слова: політичні свободи, політична влада, політичні цінності, політична участь, громадянське суспільство, глобалізація, демократична політична система.

Климчук В. И. Политические свободы в условиях глобализации: дилеммы современной Украины.

В статье утверждается, что проблемы глобализации связаны прежде всего с изменением пространственных, временных и структурно-логических связей, в которых находится человек. Глобализацию характеризуют не только как тенденцию, которая проецируется на будущее, но и как реальный факт настоящего, признак новой фазы цивилизационного процесса, который неуклонно наступает. Важной координатой глобализационных изменений является новое наполнение содержания человеческой свободы, права социальных связей, то есть все новое в процессах самоопределения личности, прежде обусловленное существенными изменениями в технико-технологических системах и большей унифицированностью способов утверждения человеческой свободы. В процессе глобализации и интеграции Украины в мировое сообщество происходит инкорпорация юридических, политических, социально-культурных и духовных ценностей, которые расширяют и укрепляют институты политических свобод. Одновременно пространством утверждения политических свобод становятся не исключительно векторы политики (институты, отношения, сфера принятия политических решений, политическая деятельность, пределы действия политики и проч.), но и векторы экономики, культуры, социальной

коммуникации. Проведенный анализ дал основания констатировать, что в эпоху глобализации существует необходимость формирования истинно гуманистических ценностей, выработки привлекательного социального идеала, который должен содержать в себе идею неразрывной связи свободы и ответственности личности. При этом свободу нужно понимать как взаимодействие гармонично развитого общества, в котором учтены интересы всех его граждан.

Ключевые слова: политические свободы, политическая власть, политические ценности, политическое участие, гражданское общество, глобализация, демократическая политическая система.

Klymchuk V. Y. Political freedoms in terms of globalization: the dilemma of the modern Ukraine.

The article argues that the challenges of globalization primarily related to the change of spatial, temporal, structural and logical relations, what is man. Globalization is characterized not only as a trend that is projected for the future, but as a fact today, a sign of a new phase of civilization process that occurs steadily. An important change is that globalization coordinate new meaningful human freedom, human social relations, that is a whole new person in the process of self-determination, primarily driven by significant changes in technical and technological systems and more unified ways of strengthening human freedom. Globalization and Ukraine's integration into the global community is the incorporation of legal, political, social, cultural and spiritual values that extend and strengthen the institutions of political freedoms. At the same time the space establishment of political freedoms are not only vectors of policy (institutions, relationships, political decision-making sphere, political activities, the scope of policy and under.), but vectors of economy, culture, social communication. The analysis gave grounds to state that in the era of globalization, there is a need to form truly humanistic values, making an attractive social ideal, which should include the idea of indissoluble connection of freedom and responsibility of the individual. This freedom should be understood as the interaction harmoniously developed society that takes into account the interests of all its citizens. The essence, forms, and methods of determining the category of freedom in the world's and Ukraine's socio-political thought have been interpreted. The author's definition of the notion of "political freedoms" has been given. The need to study political freedoms in the anthropological and institutional forms of their exercising as well as interaction of these forms of political freedoms in the paradigm of the Ukrainian natiogenesis have been theoretically substantiated. The author's conception, based on the specific character of studying the state of forming of political freedoms in the history of the Ukrainian statehood, has been formulated. It makes it possible to analyze the essence of freedoms by combining anthropological and institutional models, which balances political foundation of being through the human factor with transforming and activating principles and detached institutional other-manifestations of human nature – political institutes and institutions. It has helped to present more perfectly the concept of dichotomic understating of freedoms in the definition of "freedom from" (naturalistic paradigm) and "freedom for" (social paradigm).

Key words: political freedoms, political power, political values, political participation, civil society, globalization, democratic political system.

На межі двох тисячоліть проблеми глобалізації посіли чільне місце у науковому дискурсі на всіх континентах світу в зв'язку зі значним розширенням і прискоренням соціальних, економічних, виробничих, трудових, політичних, культурних, інформаційних та інших змін у планетарному масштабі. У центрі цієї бурхливої дискусії постають економічні й політичні теорії та практики «глобалізму», що

«розглядає весь світ як одну економічну цілісність, де комунікація, виробництво і продаж товарів не мають бар'єрів» [12, с. 121–122].

Спостерігається поширення міфів неоліберальної ідеології про «кінець історії» та незворотний характер глобалізації, масової ейфорії під гаслом «Глобалізації немає альтернативи!». З цього огляду глобалізацію часто розглядали не лише політики, а й науковці як новітній об'єктивний феномен історії світової цивілізації та порівнювали з приливною хвилею, що раніше чи пізніше винесе всі човни глобальної економіки до заповітного берега загальнолюдського щастя і добробуту для всіх [1, с. 130–132]. Процеси глобалізації світового порядку, з одного боку, суттєво інтенсифікують загальнолюдський спосіб життя, оптимізують способи, механізми, ресурси в усіх царинах буття. Це допомагає людині раціональніше, скоординованіше й економічніше діяти у плані узгодження своїх взаємин із суспільством, його інституціями, державою та владою.

Одночасно процеси глобалізації породжують низку суперечностей, у тому числі:

- суттєву секуляризацію попередніх історичних форм, змісту та способів глобалізації, котрі здійснювалися через експансію, домінування певних «універсальних» форм релігії й інтенсивність географічних освоєнь землі (натомість це зумовлювало утвердження своєрідного колоніального глобалізму), через війни (призводило до формування величезних імперій) та особливий чинник ринкових відносин, сформованих класичною буржуазною добою, навіть через гуманістичні ідеї просвітництва, які, з одного боку, раціоналізували дійсність, самі відносини, а з іншого (і це є головним) – глобалізували сам сенс існування людини, її свободу, право, розум; саме ці історичні способи піддаються постійній секуляризації під впливом неоглобалістських процесів, що відбуваються у сучасному світі;
- суперечності між загальноісторичними цінностями людської культури та цінностями, котрі формує сучасна цивілізація;
- неузгодженості відносно того, поєднуваними чи непоєднуваними є різні локальні цивілізаційні процеси;
- розбіжності між загальнолюдськими інтересами у світі, де все органічно взаємопов'язане, та національно-етнічними особливостями, ідентичністю;
- невідповідності між глобальним динамізмом соціальних змін і стабільністю соціальних, політичних, правових, економічних систем;
- суперечності між гомогенізацією та диверсифікацією, об'єднанням і фрагментацією;
- неузгодженості між можливістю самознищення людства та його виживанням, збереженням роду;
- протилежності між уніфікацією, «прозорістю» системи людських відносин і необхідністю гарантування національної безпеки кожної держави, без чого ця держава перетворюється на міф.

Проблеми глобалізації, попри величезний інтерес до них, все одно потребують поглибленого аналізу. Адже нині більше досліджені у глобалістиці економічна сфера, її вплив на всі сфери людського буття (традиція «Капіталу» К. Маркса тут майже ніколи не забувалася). Проблеми ж глобалізації в етнонаціональній, соціальній, інституціональній, духовній сферах людської рефлексії, на наш погляд, вивчені недостатньо.

Одна з впливових теорій визначення сутності глобалізаційних процесів – їхнє трактування як певних наслідків узаємозалежних зв'язків, що формуються насамперед у системі міжнародних відносин. Згадаємо тут праці Р. Кеохейна, Дж. Ная. Інша теоретична концепція, представлена доробками, наприклад, М. Ван дер Ліндена, пояснює всю систему ускладнення глобалістичних процесів у світі активізацією соціальних чинників: значним піднесенням масових рухів, зокрема й робітничими

акціями, активізацією профспілок, молодіжних рухів у широкому спектрі – від екологічних до політичних [5; 13].

Цікава у науковому контексті, на нашу думку, концепція, згідно з якою сутність перманентно змінюваних інтересів суспільств до глобалістики становить необхідна для людини актуалізація історії. Саме історія перетворюється на універсальну парадигму, котра дає змогу оптимальніше орієнтуватися, приймати рішення, обирати мету, завдання для подальшого розвитку, знаходити пріоритети в політиці – й усе це з урахуванням історичного досвіду, що стає своєрідною формою для розвитку майбутнього [15, с. 210].

Не можна не згадати й концептуальний підхід до встановлення детермінантних засад глобалізаційних процесів. Вони виводяться з чинника утвердження «міжнародного суспільства» (Х. Булл) як певної усвідомленої системи взаємодій, котрі уможливаються не через наявну систему міжнародних відносин (як зв'язків співіснуючих систем), а внаслідок певної органічної цілісної метасоціальності, що завдяки глобалізації формує загальні інтереси й загальні цінності (виживання та процвітання цілісної земної цивілізації), утверджує універсальні для всіх учасників міжнародних відносин правила поведінки, створюючи цим єдину систему міжнародних організацій, загальну культуру та цивілізацію [8, с. 252].

До наступного концептуального підходу ми зарахували б теорії, котрі трактують причини глобалізації світових процесів винятково у зв'язку з антропологічними чинниками, а саме – з постійною спрямованістю людини на розв'язання основної історичної (у будь-якому стані розвитку суспільства, будь-якому стані соціалізації) суперечності між системою спільних інтересів та системою протилежних інтересів. Саме постійна спрямованість людини на розв'язання цієї суперечності породжує в системі держави своєрідні універсальні метаінтереси, котрими є політика, влада і право (О. Гюффе). Переважно саме такі чинники впливають на глобалізаційні зміни й акцентуацію в них саме політики, влади та права як найвпливовіших чинників, демонструючи цим своєрідні критерії антропологічності цієї складної неоднозначної тенденції [8, с. 304].

Права людини мають системовизначальну значущість; демократія продуктивніша, ніж тиранія; ринок ефективніший за командно-адміністративну економічну систему; відкритість значно краща від самоізоляції, замкнутості – ця система цінностей і настанов, сформована й активно пропагована Заходом, не лише набула значного поширення та визнання в сучасному світі, а й слугувала, як ми вважаємо, своєрідною матрицею всієї інформаційної системи політичного, економічного, соціального, культурницького поля буття країн сучасної демократичної цивілізації.

Наближення поглядів, підходів, способів розв'язання є характерним явищем для сучасного людства і так чи інакше неодмінно виявляє себе в суспільній практиці. Після руйнації соціалістичної системи ринкова економіка, політична демократія, ідейний плюралізм, відкрите суспільство стали загальноновизнаними та природно необхідними орієнтирами в прогресуванні держав із новою соціально-політичною орієнтацією. Уперше за всю історію більшість людей, котрі живуть у сучасному світі, повільно, але дедалі впевненіше напружують спільне (навіть дещо узгоджене) розуміння основних принципів життєствердження. Це й становить ідейно-інформаційний фундамент сучасних глобалізаційних процесів.

Початок третього тисячоліття виявив небезпечну і непередбачувану за результатами та розмахом невідповідність між глобальним масштабом проблем, з якими стикнулося людство, й обмеженими зазвичай національно-державними способами та методами їхнього розв'язання. І серед усього вагомого комплексу проблем, що потребують об'єднаних зусиль усіх громадян нашого світу,

найважливішими, на нашу думку, є стан природного довкілля й екологія політики. І перше, і друге сьогодні викликають занепокоєння, оскільки під запитанням саме виживання людини в природно-біологічному сенсі й соціуму як високорозвиненої, цивілізованої саморегульованої системи, що створила складні допоміжні засоби для власного існування та безпеки: державу, політичні інституції, систему влади, правових норм, соціальні структури і под. Саме від стану екологічності (людяності, гуманності, демократичності) останніх виживання, збереження людини залишаються настільки ж залежним, наскільки і від природних чинників.

Цей шерг небезпек і загроз, на котрі сучасна людина безперервно наражається, можна розгорнути далі. Небувала інтенсивність, ускладненість і невичерпність зв'язків між людьми перетворює індивідів на людство, окремі держави – на мегадержави, політичні, економічні системи, виплекані історією й національними культурами, традиціями – на мегасистеми з уніфікованими, багато в чому однозначними виявами. Усе це на загальне формує простір, де добро вперше може репрезентувати себе як уселенська сила, але й зло тут може втратити свої попередні локальні онтологічні форми й постати як вселенський феномен. Глобалізація суттєво впливає на трансформацію підґрунтя того, що називають «острівною свідомістю», заперечуючи її артикуляційну роль. І хоч якими вагомими та бажаними не виявилися б спроби на тривалий час (або й назавжди) ізолюватися від глобальних проблем, ці спроби рано чи пізно будуть подолані. Однак тут потрібно зауважувати інше: коли світ стає дедалі взаємозалежнішим, то він, з одного боку, водночас перетворюється на суттєво взаємозахищеніший, а з іншого – на багато в чому взаєморазливіший [11, с. 124–130].

На нашу думку, одну з найважливіших причин напруженості глобалізаційних процесів становить глибинна відмінність у рівнях соціально-економічного та політичного розвитку людського суспільства, способі життя, ставленні до головних проблем буття і можливостях їхнього розв'язання. Це породжує друге джерело гострої та суперечливої конфліктогенності – значну диспропорцію потенціалів між окремими учасниками глобалізаційних процесів. Біполярний світ, який донедавна так яскраво себе репрезентував, змінився на багатополарний. І сформована вже на межі ХХ і ХХІ ст. нова якість нерівності стартових можливостей визначає розподіл ролевих функцій, сіє зернини конфліктів між тими, хто переміг, і тими, хто зазнав поразки від глобалізації, між фаворитами та приреченими аутсайдерами мегасуспільства. Ця ситуація загострюється тому, що слабкими стали наднаціональні регулятори глобалізаційних процесів. Адже Ліга Націй, згодом ООН, своєрідні військово-політичні об'єднання, регіональні економічні спільноти були тими інституціями, які формувалися за межами інформаційних суспільств у період, що передував сучасній глобалізації. Остання потребує пошуків нових регуляторів, але в процесі цього активізуються надінституціональні феномени, котрі важко піддаються регулюванню. До них належить і сама глобалізація, яку інформаційний простір «виніс» за межі підпорядкування й поки що цілеспрямованого регулювання, хоча й сама політика тут втрачає ознаки інституційності, локальності, опосередкованості. У зв'язку з цим, на нашу думку, політичним простором буття стають не винятково вектори політики (інституції, відносини, сфера прийняття політичних рішень, політична діяльність, межі дії політики), а й переважно вектори економіки, культури, соціальної комунікації. Виникає своєрідна синтетично-універсальна глобалізаційна просторова ситуація політики [15, с. 20–42].

Загалом у сучасній Україні, з огляду на внутрішні й геополітичні обставини, спостерігається тенденція гармонізації функціонування інститутів демократії, котрі забезпечують права і свободи людини та громадянина, різних соціальних верств,

обмежують адміністративно-вольове втручання влади у сфері приватного й суспільного життя людини. Друга тенденція характеризується зміцненням зв'язків Української держави, її політичних і громадських інститутів з подібними за функціональністю структурами інших країн. Третя тенденція в суспільно-політичному розвитку демократичних інститутів виявляється в тому, що в процесі глобалізації та інтегрування України в світову спільноту відбувається інкорпорація юридичних, політичних, соціально-культурних та духовних цінностей, які розширюють і зміцнюють інститути політичних свобод.

Примноження міжнародних інститутів, у структурі учасників котрих є й Україна, надзвичайно полегшує постійне підключення наших представників про національні інтереси. Окрім того, у цьому багатоструктурованому міжнародному інституалізмі Україна репрезентує себе як націю та оприлюднює власні інтереси, узгоджує свої наміри і дії. Класичний зразок такої інституції – ООН, членом котрої Україна стала ще в радянські часи. Статус тодішньої України вважаємо формальним, але і в такий спосіб українська нація була репрезентована на найвищому геополітичному рівні.

Принцип рівних прав і свобод, яким послуговують міжнародні інституції, запроваджує водночас і неформальний принцип морального, етичного авторитету, за котрим визначається ієрархічний статус країн і держав у впровадженні тих чи інших цінностей демократії, рівня цивілізованості. Україна глобалізується через інтеграцію в різні наднаціональні інститути й інші національні простори. Глобалізація та інтеграція є найсуттєвішими тенденціями подальшого розвитку України, її різних соціальних структур [10, с. 78].

Сучасні концепції глобального визнають існування дихотомії «глобальне/локальне», ґрунтоване на тому факті, що глобальне і локальне первинно передбачають одне одного. Під «локальним» зазвичай розуміють процеси, дії, практики та явища, чітко визначені у просторі й часі, обмежені умовами конкретного місця. Долаючи зумовленість місцем дії, виходячи за рамки обмеженого локального простору, процеси, практики набувають «глобального» характеру. Подолання такого простору означає не лише поширення дії явища за межі конкретної локальності. Вихід явища за межі локальності призводить до того, що це явище починає зазнавати впливу умов та процесів, котрі відбуваються в інших локальностях, розташованих на відстані від них.

Як стверджують провідні теоретики глобалізації, глобальні процеси завжди порізному інтерпретуються й абсорбуються різними локальностями [4, с. 33–35]. Інколи трансформація настільки сильна, що один і той самий глобальний процес у різних локальностях набуває абсолютно відмінного, інколи протилежного звучання. За словами шведського вченого У. Ганерза, «локальне» – це простір, «в якому множина різних впливів поєднуються разом і реалізуються у цілком унікальних комбінаціях, під дією спеціальних умов» [6, с. 87–88]. Локальний контекст так сильно може впливати на інтерпретацію та вияв глобальних процесів і феноменів, що на виході отримується гібрид глобального й локального. Глокалізація дещо відрізняється від гібридизації. Глокалізація передбачає змішування, адаптацію двох або більше процесів, один із яких обов'язково локальний. Гібриди не обов'язково передбачають наявність «локального». Наприклад, може бути гібрид двох зовнішніх культур. Існує чимало прикладів у технологіях, бізнес-практиці, коли дві різні системи або моделі поєднуються для отримання кращого ефекту. Глокалізація лише тоді має сенс, коли містить, принаймні, один компонент, що належить до місцевої культури, системи цінностей, практик та ін. [14, с. 1–9].

Глобалізація зміцнює не тільки суверенізацію української національної держави і спільноти; вона, враховуючи її економічний та соціальний потенціал, узгоджує через інституції вияв національних інтересів з інтересами інших цивілізованих спільнот.

Найбільшою цінністю міжнародних інститутів економічного, політичного, юридичного, соціокультурного, екологічного й іншого функціонального призначення є те, що вони використовують демократичні цінності, завдяки чому в Україні міцно утверджуються політичні свободи як засадничі цінності демократії. «На міжнародному рівні Україна – потужна європейська держава, – акцентують дослідники. – І цьому є вагомі підтвердження. На пострадянському просторі Україна посідає друге місце після Росії за чисельністю населення, економічним та науково-технічним потенціалом. За розмірами територія України – друга в Європі. Українська держава належить до п'ятірки країн світу, які мають новітні технології в авіаційній та космічній сфері. За оцінками міжнародних експертів, Україна посідає перше місце в Європі за коефіцієнтом транзитності» [9, с. 28].

Історичні традиції української нації найбільше ідентифікуються з європейськими. Тому утвердження України в Європейському Союзі сприятиме самоутвердженню і в міжнародному масштабі. Однак таке піднесення може бути реалізоване тоді, коли партії та громадянське суспільство у своїх політичних намірах, волевиявленні й амбіціях зануряться у демократичне середовище, яке самі продукують. Водночас Україна є послідовним прихильником стратегічного партнерства з Російською Федерацією. Їх єднає не лише спільне минуле, а й спільне майбутнє. Політика України щодо Росії – це політика рівноправних суверенних держав, котрі на основі норм міжнародного права шукають шляхи до розширення сфери співпраці. Відносини України та Росії істотно впливають на атмосферу в усій Європі. У цьому контексті принципове значення для України має діалог із США й іншими головними партнерами – від Варшави до Лондона. Україна послідовно реалізує програму з інтеграційного наближення до ЄС, входження в європейський соціокультурний простір [9, с. 27].

Це – з одного боку. З іншого – невизначеність стосовно фундаментальних суспільних цінностей, зростання невідповідності між деклараціями і політичною практикою, які характеризують Україну як суб'єкта міжнародних відносин та зумовлюють курс багатовекторності. Водночас ціннісні орієнтири – важлива основа не лише глобального світового порядку, а й національної безпеки. Потенціал для наповнення курсу міжнародного співробітництва України ціннісною складовою вчені вбачають у дотриманні принципу толерантності, взаємній повазі, забезпеченні прав і свобод людини, транспарентності, реалізації демократичних політичних цінностей.

Можливість глибше проаналізувати ставлення населення України до глобалізації надають результати опитування, який містив окремий блок запитань з цієї теми. Так, за його даними, можна дійти висновку, що більшість населення України залишається поза впливом глобалізаційних процесів чи є пасивним об'єктом їхньої дії, не усвідомлюючи тенденції розвитку сучасного світу. Половина опитаних (51,2 %) узагалі нічого не чули про глобалізацію. Однак навіть серед тих, хто знав про неї (48,7 %), чверть (24,9 %) вагалася з визначенням оцінки та сутності глобалізації, майже третина (29,6 %) не могли однозначно сказати, позитивно або негативно вони ставляться до глобалізації; 45,8 % та 47,4 % відповідно вагалася з відповіддю про те, чи впливає глобалізація на розвиток українського суспільства та їхнє власне життя. Факторами, котрі встановлюють обізнаність із глобалізацією, виявились освіта та вік респондентів. Впливовим чинником є також вивчення англійської мови. Більшість громадян усвідомлює: знання англійської як домінуючої мови міжнародного спілкування сьогодні необхідне для всебічного залучення до інформаційних та економічних обмінів у світі; 83,7 % опитаних під час моніторингового дослідження вважали, що вивчення англійської має стати невід'ємною складовою програми загальноосвітніх шкіл [10, с. 162–164].

Отже, більшість населення України поверхово уявляє сучасні складні процеси у глобальному економічному просторі, а також ризики і загрози, пов'язані з глобалізацією та глобалізмом і негативним впливом передусім на країни, котрі стали на шлях «наздоганяючого розвитку». Звідси – більшість громадян України не може ефективно впливати на політичний курс національної еліти, яка вбачає у глобалізації й інтеграції на умовах «Великої сімки», тріади Всесвітнього банку – Міжнародного валютного фонду – Світової організації торгівлі, воєнного блоку НАТО, транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків єдиний шлях виходу України із системної кризи та введення до глобального простору.

Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що, по-перше, сучасна доба характеризується розширенням і поглибленням у геополітичному просторі національно-державницьких свобод та зміцненням суверенітету України. По-друге, політичні інститути свободи в процесі демократизації суспільно-політичного життя стали можливим феноменом через загальне волевиявлення народу. По-третє, українське суспільство, незважаючи на тривалий період політичної історії у складі імперських держав, котрі послідовно і методично руйнували національну культуру, мову, традиції, вижило, зберегло ідентичність. Основною тенденцією політичного життя української спільноти у складі імперських держав було підпорядкування принципу: що більший тиск на національні цінності, то виразніше спільнота відчувала потребу в боротьбі за свободу; що вразливіші приниження національної патріотичної еліти, то завзятіші її зусилля захищати українську мову, культуру, звичаї.

Оскільки в геополітичному просторі держави перебувають у процесі глобалізації ідей, технологій, фінансових ресурсів, соціокультурних цінностей і водночас інтегруються, скажімо, в різні об'єднання, клуби, то для української влади важливо визначитися, в які міжнародні союзи інтегруватися і в який спосіб, аби не втратити суверенітету і набути демократичного досвіду. Ми підтримуємо думки Т. Венцлови, коли він наголошує: потрібно «бачити свою націю на планетарному тлі, в загальному контексті й прагнути, щоб вона з ним узаємодіяла. Світовий контекст – це завжди виклик, на який потрібно відповісти, і ця відповідь додає сили нації... Нація поза участю в світовому контексті втрачає форму, стає нецікава усім, включно із самою собою» [3, с. 23].

На думку окремих дослідників, сучасна глобалізація уніфікує національно-державні пріоритети й призводить до «постнаціонального саморозуміння політичного цілого», «постнаціонального суспільства» (Ю. Габермас), формування позанаціональної політичної культури, яка дасть змогу перебудувати солідарність громадян «на абстрактній основі конституційного патріотизму», не вдаючися до ментальної укоріненості в нації, історії. Громадяни Євросоюзу задля цивільної солідарності повинні, з цього погляду, незважаючи на національні межі, навчитися визнавати один одного як ту саму державно-політичну систему [10, с. 289–293, 319–322]. Однак реалії сьогодення засвідчують не уніфікацію національного, а своєрідний етнічний ренесанс, стимулом для пожвавлення якого стали процеси розпаду світової соціалістичної системи та багатонаціональних соціалістичних держав (передусім СРСР та Югославії). З одного боку, глобальні зміни світового масштабу спричиняють глобалізацію свідомості, що супроводжується послабленням почуття етнічності й навіть космополітичною орієнтацією певних суспільних груп, з іншого – етнізується свідомість – на противагу урбанізації, уніфікації, асиміляції. Активізується етноцентризм, зростає поле особистої самоідентифікації. Окрім того, в сучасній дійсності «існує не суб'єкт права з паспортом у кишені, а людина в усій її цілісності, з її мріями, символами, традиціями – тим, що формує її ідентичність» [2, с. 16].

У зв'язку з цим дотримуємося думки М.Степика, котрий стверджує: «Глобалізація як об'єктивний процес висуває перед сучасними культурами проблему можливості існування унікальних національних ареалів на мапі сучасного світу, де означені шляхи його об'єднання в єдиний економічний і культурний організм. Очевидно, що процеси світової інтеграції не мають перекреслювати історично усталеного факту диференціації національних культур, які формувалися впродовж сторіч в окремих країнах, створивши систему культурних надбань і цінностей, без урахування котрих неможливо уявити цілісності світу як такого культурного простору, де завжди залишається місце для «іншого». Це засвідчує, зокрема, і криза політики мультикультуралізму на теренах ЄС, і проблемність завдання формування наднаціональної ідентичності у громадян країн, що входять до ЄС [10, с. 4–5].

Політичний статус незалежності української національної держави – це лише первинна правова засада для самоутвердження в сучасному глобалізованому політичному просторі. Національні держави, посилюючи зв'язки з іншими країнами в геополітичному глобалізованому просторі, зберігають первинну статусно-політичну та юридичну засаду. Ця засада створює необхідну передумову глибинного зв'язку з політичними наднаціональними інститутами держав, котрі регулюють взаємовідносини між країнами та забезпечують своїм громадянам права і свободи. У цьому контексті достатньо зафіксувати беззаперечний факт: існує українська реальність та інший світ, який відрізняється від нашого, з яким ми змушені взаємодіяти. Існує й усесвітня цивілізація, що створювалася як цілісність тисячоліттями. До неї належить і Україна. Ця цивілізація не сприймає внутрішньої самоізоляції регіональних та локальних цивілізацій, внутрішньої глибини їхнього мовчання, змушує вступати у діалог мовою ідеології, політики, економіки, культури. Отже, на початку ХХІ ст. сформувалася нова конфігурація цивілізацій, яка не вкладається у вираз «західна – незахідні цивілізації».

Глобалізація всесвітньої цивілізації супроводжується регіоналізацією цивілізацій, створенням нових субрегіональних цивілізацій, що класифікуються за релігійним, економічним, політичним та іншими критеріями, сплеском активності локальних цивілізацій на державній і етнічній основах: держави-цивілізації й етноси-цивілізації [7, с. 291].

Як підтвердила практика розвинутих країн, в умовах розширення політичних свобод громадян до найважливіших компонентів сучасного суспільно-політичного життя належить утвердження політичних свобод, громадянського суспільства, демократії. Розглядаючи інституціоналізацію політичних свобод у сучасному цивілізаційному українському націоґенезі, потрібно звернути увагу на те, що: по-перше, процес виходу із системи політичного й ідеологічного тоталітаризму в його великоросійській світоглядно-ціннісній парадигмі ще не завершився; по-друге, українська нація у значній частині свого соціокультурного тіла цілком асимільована російською ментальністю; по-третє (і це дуже актуально), в межах наявного великого приватного бізнесу співіснують власники російської, єврейської та інших національних меншин, економічні інтереси котрих політизовані.

Перспективи подальшого формування Української держави визначатимуться переважно не тільки внутрішніми трансформаційними змінами, а й сучасними планетарними змінами, проблемами та викликами. Останні не лише дедалі більше впливають на соціально-економічний і політичний розвиток, а й визначають історичні долі багатьох країн, у тому числі й України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арон Р. Эссе о свободах: «универсальной и единственной свободы не существует» / Р. Арон // Полис. – 1996. – № 1. – С. 127–136.

2. Боаз Д. Ключові поняття лібертаризму / Девід Боаз // Лібералізм : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 2009. – С. 33–40.
3. Буян І. Біологічне, духовне та соціальне в людині як чинники економічної системи [Електронний ресурс] / І. Буян.. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/psis/2010_3/buyan.pdf
4. Гаджиев К. С. Размышления о свободе / К. С. Гаджиев // Вопросы философии. – 1993. – № 2. – С. 33–49.
5. Донеллі Д. Загальна декларація прав людини (резолюція Генеральної Асамблеї 217 А (III) від 10 грудня 1948 року / Д. Донеллі // Права людини у міжнародній політиці ; пер. з англ. – Л. : Кальварія, 2004. – С. 221–226.
6. Зеленько Г. І. «Навздогінна» модернізація: досвід Польщі та України : монографія / Г. І. Зеленько. – К. : Критика, 2003. – 215 с.
7. Леп'яко С. А. Політична еліта України / С. А. Леп'яко // Політична система для України : історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. ; гол. ред. В. М. Литвин. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 988 с.
8. Мартин Г.-П. Западная глобализации: атака на процветание и демократию / Г.-П. Мартин, Х. Шуманн ; ред. Д. Г. Кириченко ; пер. с нем. Г. Р. Контарев. – М. : Альпина, 2001. – 335 с.
9. Скакун О. Ф. Громадянське суспільство і правова держава: шляхи розвитку в Україні / О. Ф. Скакун // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. – Х. : [б. в.], 1995. – С. 24–31.
10. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.
11. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглиц. – М. : Мысль, 2003. – 450 с.
12. Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность. Московские лекции, интервью / Ю. Хабермас. – М. : Академия, 1995. – 246 с.
13. Хобсбаум Э. Эпоха крайностей: короткий двадцатый век (1914–1991) / Э. Хобсбаум. – М. : Независимая газета, 2004. – 632 с.
14. Холмс Р. Терроризм, жестокость и насилие / Р. Холмс // Метафизические исследования. – Вып. 216. Этика: Альманах Лаборатории метафизических исследований. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2005. – С. 349–369.
15. Globalisation in World History / ed. by Anthony G. Hopkins. – Random House UK, 2002. – 320 p.

УДК 32 : [005.412 – 022:322]

Кириленко О. М.

ІНВАЙРОНМЕНТАЛІЗМ ТА ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Стаття присвячена актуальній темі сучасної політичної науки – проблемі збереження природного середовища, яка знайшла відображення в концепції та політиці сталого розвитку суспільства. Інвайронментальна проблематика стала не тільки одним з провідних напрямів соціально-політичних досліджень, а й отримала стратегічну підтримку з боку ООН в рамках програм збереження природи та забезпечення сталого розвитку всіх країн світу.

Ключові слова: інвайронменталізм, сталий розвиток, глобальні проблеми людства.